

כשהגיע זמן הפדיון —

ששנינו: "ופדיון פטר חמור לאלתר".⁽¹⁾

ואם כן לא קשה על רב מהברייתא שמבואר בה דאין בנו פדוי לאלתר אפילו בדיעבד, שאף רב מודה בזה.

מתני רמי בר חמא לרב ששת הסובר שמצות פדיון פטר חמור היא לאלתר, ממה ששנינו בברייתא:

ג-א רב ששת אמר ליישב באופן אחר את הסתירה ממה ששנינו בברייתא ראשונה "ופדיון פטר חמור לאלתר", למה ששנינו בברייתא השניה "אין בפטר חמור פחות משלשים":

מצותו של פטר חמור **כל שלשים יום** ומפרש לה ואזיל, מכאן ואילך, או פודהו או עורפו.

הא דקתני "אין בפטר חמור פחות משלשים", לא בא התנא לומר שמצות פדיון פטר חמור אינה קודם לשלשים יום, אלא לעולם מצות הפדיון היא לאלתר, וכפי ששנינו בברייתא הראשונה, אלא לומר שאם לא פדה אינו עובר עליו עד שלשים, ומכאן ואילך עובר; ומכל מקום יכול אפילו לכתחילה לקיים מצות הפדיון לאלתר, וכמו

מאי לאו, האם אין כוונת מה ששנינו "מצותו כל שלשים יום", לומר שמצוה לשהותו כל שלשים יום, ותיקשי לרב ששת האומר שזמן מצות פדיון פטר חמור היא לאלתר, רק שאינו עובר עליו עד שלשים?!⁽²⁾

ומשנינן: לא כאשר פירשת את מה ששנינו "מצותו כל שלשים יום", אלא הכי קאמר: מצוה לפדותו כל שלשים יום, כלומר זמן מצותו הוא לאלתר ועד שלשים יום, ואם

להשהותו עד שלשים יום. וראה בזה בחזון איש בכורות יז ט.

יום?! וצריך לומר דמרבנן בעלמא. ורבינו גרשום מפרש את הגמרא באופן אחר: רב ששת בא לחדש ביאור אחר במה ששנינו "ופדיון פטר חמור לאלתר", כי לא באה הברייתא לומר שזמן המצוה הוא לאלתר, אלא באמת זמן המצוה הוא לאחר שלשים, אך מכל מקום אם פדאו לאלתר אינו עובר, ואף על גב שפדאו קודם למצותו. [ולפירושו דומה תירוצו של רב ששת לזה של רב נחמן, אלא שרב נחמן אמר שבתוך שלשים פדיונו פדוי, ואילו רב ששת אמר שאינו עובר אם פדאו בתוך שלשים, וצריך ביאור החילוק ביניהם].

1. נתבאר על פי רש"י. וביאר בחזון איש בכורות יז ט: דכל מצוה שאין לה זמן אינו עובר עליו אם דעתו לקיימה, וכדררשינן: "ושמרתם את המצות", מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה, ומשמע דאינו עובר אלא משום חימוץ, והכא קבעו חכמים זמן שלשים יום, ומכאן ואילך עובר עליו מדרבנן. אי נמי: כיון שאמרה תורה "ואם לא תפדה וערפתו", הדבר מסור לחכמים לקבוע זמן.

2. נתבאר על פי רש"י. ורבינו גרשום על פי דרכו פירש: לאו מצוה לשהותו כל שלשים יום, אלמא דאם פדאו קודם עובר עליו.

וכפירושו הראשון מבואר בשיטה מקובצת אות א, ראה שם שהוקשה לו: כיון דמצוה לפדותו לאלתר, אלמא לא יליף כלל מפדיון הבן [שזמנו לאחר שלשים], אם כן מנא לן להא דמשלשים יום עובר, ומה הוא שיעור דשלשים

איחר זמן זה הרי זה עובר.⁽³⁾

ומקשינן עלה: **אי הכי** מה הוא זה ששנינו "מכאן ואילך או פודהו או עורפו", והרי אף לפני שלשים כך הוא דינו, ולדבריך: "מכאן ואילך עובר עליו"⁽⁴⁾ מיבעי ליה למימר, שזה הוא עיקר הדין שהברייתא באה לומר.

אלא אמר רבא: לעולם מה ששנינו "מצותו כל שלשים יום" היינו מצוה לשהותו, כדמוכח לשון הברייתא, וזה הוא גם מה ששנינו "אין בפטר חמור פחות משלשים", ודלא כרב ששת; ומכל מקום **לא קשיא** מהברייתא ששנינו "פדיון פטר חמור לאלתר"⁽⁵⁾.

הא דשנינו "אין בפטר חמור פחות משלשים", וכן מה ששנינו "מצותו כל שלשים יום", **רבי אליעזר** דמשנתנו היא, **דמקשי** [מקיש] בכור בהמה טמאה לבכור אדם, והוא הדין דלענין זמן הפדיון מקשינן.⁽⁶⁾

הא הברייתא ששנינו בה "פדיון פטר חמור לאלתר", **רבנן** היא **דלא מקשי** בכור בהמה טמאה לבכור אדם.⁽⁷⁾

מתניתין:

לא רצה לפדותו לפטר החמור, הרי זה **עורפו מאחוריו** — שהרי אמרה תורה "ואם

3. נתבאר על פי רש"י, וכן פירש רבינו גרשום.

4. נכתב על פי הגהת החזון איש בכורות יז י. אך רבינו גרשום גרס: "או עורפו או עובר עליו מיבעי ליה למימר".

[ומבואר מדברי רבינו גרשום, ד"או פודהו" קשיא לגמרא, אבל "או עורפו" לא קשיא לגמרא. והביאור לכאורה הוא, דמצות עריפה אינה אלא כשהיה צריך לפדות ולא פדה, וכמאמר הכתוב "ואם לא תפדה וערפתו", (וכאשר נראה גם מדברי החזון איש בהערה 1), אבל אם יכול לכתחילה להמתין עם הפדייה אינו מתחייב בעריפה, ואם כן מה ששנינו "או עורפו" לא קשיא, דרק מכאן ואילך (לאחר שלשים) הוא דמחויב לעורפו].

5. כתב רש"י: **אלא אמר רבא**: לעולם [כוונת הברייתא ששנינו בה "מצותו כל שלשים יום", היינו] **מצוה לשהותו**, [ואם כן אי אפשר ליישב את סתירת הברייתות כרב ששת], **ואפילו הכי** [דרק על תירוצו של רב ששת הוקשה לנו, אבל על תירוצו של רב נחמן לא הוקשה כלום, מכל

מקום] **כרב נחמן לא מתריצנא** [כלומר, לא ניחא לי לתרץ כדבריו, ואין רש"י נותן טעם], **ולא קשיא**: הא דקתני **שלשים יום מצוה לשהותו**, [ואין כוונת רש"י שרבא בא ליישב רק את הקושיא מהברייתא דמצוה לשהותו, אלא ליישב הוא בא את סתירת הברייתות הראשונות שהובאו בגמרא, אלא שברייתא זו דמצוה לשהותו היא זו שמוכיחה דמה ששנינו "אין בפטר חמור פחות משלשים" הכוונה היא שמצוה לאחר את הפדיון ולא כפירושו של רב ששת, ומכח זה קשה סתירת הברייתות, ולכן נקט רש"י ברייתא זו. כן נראה לכאורה, ועל פי זה מתבאר בפנים. וראה שיטה מקובצת אות ב].

6. [וקשה: אם מקשינן בכור בהמה טמאה לבכור אדם, האיך שנינו "מצותו כל שלשים יום", דעל כל פנים משמע שיכול לפדותו בתוך שלשים יום, והרי רבא עצמו אמר בסוף העמוד הקודם: "דכולי עלמא מעכשיו אין בנו פדויי"!].

7. ראה תוספת ביאור בחזון איש בכורות יז ט.

לא תפדה וערפתו" — וקוברו, שהרי אסור הוא בהנאה.⁽⁸⁾

ומצות היבום קודמת רק בראשונה, שהיו מתכוונין המייבמים לשם מצוה —

מצוות הפרייה של פטר חמור קודמת למצוות עריפה, שנאמר "ואם לא תפדה, וערפתו".

ואילו עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אלא לשם בעילה, אמרו חכמים: מצות חליצה קודמת למצות יבום.

מצות היעידה שמיעד האדון את אמתו העבריה לאשה — לו או לבנו, קודמת למצוות הפרייה שפודין את האמה העבריה על ידי שמשלמים את ערך השנים הנותרות ["גרעון כסף"],⁽⁹⁾ שנאמר בפרשת אמה העבריה [שמות כא ח]: "אשר לא יעדה, והפדה", ומשמע: אבל אם יעדה — מוטב.

מצות הגאולה של בהמה שהקדשה לבדק הבית — היא באדון [במקדיש], שיפדנה המקדיש מיד ההקדש, ללמד שהוא [המקדיש] קודם לכל אדם, שנאמר [ויקרא כז]: "ואם בבהמה הטמאה [ואם יקדיש איש בהמה טמאה לבדק הבית] ופדה בערכך [כפי מה שיעריכנה הכהן], ויסף חמישיתו עליו [שהבעלים מוסיפים חומש כשפודים את הקדשם], ואם לא יגאל [על ידי הבעלים], ונמכר [לאחרים] בערכך".

מצות היבום של אשת אחיו שמת ואין לו בנים קודמת למצוות חליצה שחולצת אשת אחיו לו את נעלו.

הדרן עלך הלוקח עובר חמורו

חיצוניות כתב יד: כלומר, מצוה ליעד, דודאי בפדייה אינו עושה כלום, דבעל כרחיה דאדון הוא. והוא תמה עליהם, שהפדיון מצות עשה היא, כמו שהביא שם מהרמב"ם והסמ"ג, ומשום דכתיב "והפדה", ראה שם.

8. ראה סוגיית הגמרא לעיל ט' וי', אם מודה רבי שמעון לאחר עריפה שהוא אסור או לא.

9. מהרי"ט אלאזי [טו ג] הביא בשם תוספות

פרק הלוקח עובר פרתו

מתניתין:

הפרק הקודם עסק בפטר חמור ופירש את דיניו; ופרק זה והפרקים שלאחריו עוסקים בבכור בהמה טהורה; ודיני משנה זו — עד "הכהנים והלויים" — בבכור בהמה טהורה, הן כדיני המשנה הראשונה שבפרק הקודם בפטר חמור.

הלוקח עובר פרתו המבכרת של גוי, והמוכר לו את עובר פרתו המבכרת אף על פי שאינו רשאי למכור לו את עובר פרתו, שכן אין מוכרין בהמה גסה לגוי —

והמשתתף לו [עם הגוי] בין באם ובין בבכור.

והמקבל ממנו, שנותן לו הגוי את האם ליטפל בה, ובשכר זה נותן הוא לו בבהמה זכות לחצי ולדותיה, ונמצא שגוף הבהמה היא של גוי, וזכות בבהמה לחצי ולדותיה יש לישראל, ושותפים הם בבכור.

והנותן לו בקבלה, ונמצא, שגוף הבהמה היא של ישראל, ולגוי זכות בבהמה לחצי ולדותיה, ושותפים הם בבכור.

בכל אלו: פטור מן הבכורה; שנאמר [במדבר ג]:

"הקדשתי לי כל בכור בישראל", ולמדנו: שיהא הבכור בישראל אבל לא באחרים היינו בגוי, ומכאן, שאם הבכור הוא של גוי אינו חייב בבכורה.

הכהנים והלויים — ששנינו בפרק הקודם ג

ב] לענין פטר חמור שהם פטורים — חייבים הם בבכור בהמה טהורה.

לא נפטרו הכהנים והלויים מבכור בהמה טהורה, אלא מפדיון הבן ומפטר חמור.

גמרא:

הנה הפרק הראשון המתחיל ב"הלוקח עובר חמורו של גוי" עוסק כדיני פטר חמור, ופרק זה — המתחיל ב"הלוקח עובר פרתו של גוי" — והפרקים שלאחריו עוסקים כדיני בכור בהמה טהורה; ומקשינן:

מאי איריא דתני "הלוקח עובר חמורו" וכל שאר דיני הפרק הקודם העוסקים בפטר חמור] ברישא [בתחילה], והדר תני "הלוקח עובר פרתו" וכל שאר דיניו של בכור בהמה טהורה השנויים בכמה פרקים שלפנינו], כלומר, למה נשנו דיני פטר חמור תחילה קודם לדיני בכור בהמה טהורה —

ליתני ברישא "הלוקח עובר פרתו" וכל דיניו של בכור בהמה טהורה, דהרי בכור בהמה טהורה קדושת הגוף היא, והדר ליתני "הלוקח עובר חמורו" [וכל שאר דיניו], דהרי פטר חמור קדושת דמים בלבד הוא, שהרי פודהו ופקעה קדושתו.

אמרי במערבא, תירצו בארץ ישראל בשני אופנים:

איבעית אימא: איידי דחביבא ליה [היות וחביב לתנא] פטר חמור, כדרכי חנינא ששאל [לעיל ה ב]: מפני מה נשתנו פטרי

דעת רבי יוחנן: מן התורה קונים את המטלטלים במעות ולא במשיכה, ורק מדרבנן קונה רק לכשימשוך [ואפילו לא נתן מעות], ומשום גזירה, כמבואר שם.

וריש לקיש סובר: מן התורה אין מעות קונות את המטלטלין, אלא משיכה היא שקונה.

ב. הסוגיא שלפנינו דנה בדין מכירת מטלטלין ישראל לגוי או גוי לישראל, אם הקנין במעות או במשיכה.⁽¹⁾

ג. סוגייתנו סוברת שישראל מישראל קונה מטלטלין במשיכה ולא במעות.⁽²⁾

ישראל שנתן מעות לגוי בבהמתו המבכרת:

בדיניהם של גויים אנו דנים אותו שקנינם בכסף, [ומפרש לה ואזיל!] ⁽³⁾ ולפיכך: **אף על פי שלא משך**, מכל מקום קנה הישראל

חמורים שהם קדושים, מפטרי סוסים וגמלים שאינם קדושים, וענהו רבי אלעזר: שסייעו את ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים, ולכן הקדימו.

ואי בעית אימא:

אידי דזוטרן מיליה דבהמה טמאה [היות וכלל דיני פטר חמור מעטים הם מדיני בכור בהמה טהורה], שהרי פרק אחד בלבד עוסק בו, ובבכור בהמה טהורה שנינו במסכתין כמה פרקים, לפיכך **פסיק ושדי לה**, כלומר, העדיף התנא לסיימם תחילה..

אמר רבי יצחק בר נחמני אמר ריש לקיש משום רבי אושעיא:

א. נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בבבא מציעא מזו ב בדין מכירת מטלטלין מישראל לישראל:

הישראל הקונה הוא, שהתנה כן שקניינו יהיה בדיניהם שמעות קונות, והא קא משמע לן שאם התנה בהיפוך שקניינו בדיני ישראל לא קנה ופטור מן הבכורה, שהרי מבואר בהמשך הסוגיא, שאם קיבל הגוי לדון בדיני ישראל לא קנה עד שימשוך. ואכן הביא כן מדברי התוספות **בבבא בתרא** נד ב, דמתבאר מדבריהם, שהם דברי הלוקח שהתנה שקניינו יהיה בדיניהם דמעות קונות.

[ולכאורה נראה גם מלשון הרמב"ם [בכורות ד ה] שאינו מפרש כרש"י, שהרי כתב: ישראל שנתן מעות לגוי וקנה לו בהן בהמה מגוי בדיניהן אף על פי שלא משך קנה. אך מהר"י קורקוס נראה שמפרש את דברי הרמב"ם כדברי רש"י].

1. ובענין זה נחלקו אמוראים גם בעבודה זרה עא, ואף שם האריכה הגמרא בענין זה, ראה שם.

2. הנידון בכל מקום אם מעות קונות או משיכה קונה היינו במכר, ולא במציאה או במתנה, כן מבואר בתוספות עבודה זרה עא א ד"ה פרדשני. וראה רמב"ן בבבא מציעא מזו ב שלכאורה חלוק על דבריהם, וראה בדברי יחזקאל סימן ס, שאף הרמב"ן לא נחלק לגמרי על דברי התוספות. ולכן הדגשנו בפנים שהנידון הוא על מכר מטלטלין.

3. כן מפרש רש"י את לשונו של רבי אושעיא, וכן ביאר רבינו גרשום. ומהר"ט אלגאזי [יז ח] כתב, דהלשון לא משמע כן, אלא: תנאי

את הבהמה במעות שנתן, וחייבת
בבכורה. (4)

וכן גוי שנתן מעות לישראל בבהמתו
המבכרת:

4. ביארו התוספות: לכך הוסיף לומר "וחייבת בבכורה", ואף שאם קנה ודאי חייבת בבכורה. משום שהייתי אומר לא קנה אלא מספק ... קא משמע לן שקנה קנין גמור. [ובפשוטו נראה ככוונתם, שאילו היה זה קנין רק מספק, אם כן לא היה אפשר להקריבו על גבי המזבח, שהרי ספק חולין בעזרה הוא].

והקשה מהרי"ט אלגאזי [טז א]: איך היה אפשר לומר דקנה מספק, הא כיון דספיקא דינא הוא, אי מעות קונות בגוי או לא, הא שורת הדין הוי דאוקמינן ממונא בחזקת מאריה קמא, כדקיימא לן בכל ספיקא דינא ובעיא דלא איפשטיא, דלא אמרינן דקנה מספק, אלא דינא הוא דהמוציא מחבירו עליו הראיה?!

ויישב דבריהם על פי מה שנראה מכמה ראשונים המובאים שם, דגבי גוי לא אמרינן אוקי ממונא בחזקת מאריה. והוסיף: ואף על גב דהישראל שנתן מעות ולא משך, לית ליה נמי שום חזקה, וחשיב כממון המוטל בספק כשאינן לאחד מהם שום חזקה דקיימא לן דשורת הדין שיחלוקו, מכל מקום יש לומר, דהוה אמינא ד"קנה" דקאמר היינו דקנה חלק בבהמה כיון דשורת הדין שיחלוקו, ואם כן הוה אמינא דאינה חייבת בבכורה, דכל דיש חלק לגוי פטור מן הבכורה. [ולפי זה אין צריך למבואר לעיל במוסגר].

והביא עוד שם מתוספות חיצוניות כתב יד, [ראה שיטה מקובצת אות ה], דאילו היינו אומרים שקנה רק מספק, לא היתה חייבת בבכורה, משום שהכהן לא היה יכול להוציא מיד הישראל. וראה מה שכתב לפי זה במהרי"ט אלגאזי שם. ולכאורה קשה, וכי בבעל מום אנו עוסקים שהוא ניתן לכהן, והרי בפשוטו מיירי בבכור בהמה טהורה שמקריבים אותו על גבי

המזבח, רק הבשר נאכל לכהנים, ואם כן בעיקר דין בכורה הרי היא חייבת אפילו אם היה זה ספק?! ולכאורה כוונתו, דלא מיבעיא בבכור שאינו בעל מום דאיצטריך לאשמועינן שבתורת ודאי הוא חייב בבכורה, כי אילו היה זה מספק לא היה אפשר להקריבו, אלא אפילו בבכור בעל מום שהוא ניתן לכהן צריך להשמיענו שהוא חייב ליתנו, שלא תאמר רק מספק קנה, וכשם שהגוי אין מוציא מספק, גם הכהן לא יוציא מספק].

ב. עוד כתבו התוספות: הייתי אומר דלא קנה אלא מספק או מדרבנן. וכתב על זה מהרי"ט אלגאזי שם: צריך לומר דסבירא להו להתוספות הכא כמאן דאמר, דקנין מדרבנן אף בממון דאיכא למימר הפקר בית דין הפקר, לא חשיב כקנין מן התורה, ולא מהני לענין דבר מן התורה, דלא כמאן דאמר, דכיון דהפקר בית דין הפקר מהני קנין דרבנן אפילו לדאורייתא, וכמו שעמד במחלוקת זו המחנה אפרים בהלכות משיכה סימן ב. [ובקהלות יעקב סימן יד האריך בזה].

אך הקשה: כיון דחז"ל תיקנו שקנה הישראל, אם כן מן הראוי להחמיר גם כן מפני תקנתם להחשיב בהמה זו כבהמת ישראל לענין קדושת בכור, הן דחייב ליתן הבכור לכהן, והן שיהיה לו דין בכור לכל דבר לאוסרו באכילה בלי מום, ולאסור בגיזה ועבודה להחמיר, דאף דלענין הקרבה אם הוא תם, אפשר דאינו ראוי להקרבה, כיון דאינו בכור אלא מדרבנן ואיכא משום חולין בעזרה, מכל מקום לשאר עניני קדושת בכור אמאי לא נחמיר מדרבנן. ראה שם שהאריך בזה. [וצריך ביאור, למה לא ניחא ליה לפרש, דכוונת התוספות, שלכך אמר "וחייבת בבכורה" לומר שהוא בכור גמור אפילו להקריבו על גבי

הקנוי לישראל — לאחוזתו [לקרקע], כדי ללמד: מה אחוזת נקנית בכסף ובשטר ובחזקה, אף עבד כנעני לישראל נקנה בכסף [ובשטר ובחזקה] —

ממנו לא כל שכן הוא שייקנה בכסף; כך אי אפשר לומר, שהרי:

אם כן — דילפינן קנית מטלטלי הגוי מקנית גופו — אפילו בשטר ובחזקה נמי יקנה הישראל את מטלטלי הגוי, וכשם שהוא קונה את גופו אף בקנינים אלו.

ועוד קשה על קל וחומר זה: ישראל הקונה מטלטלין מישראל יוכיחו, דאת גופיה קני ליה בכסף, ומכל מקום את ממנו קונה הוא במשיכה ולא בכסף.

אלא אמר אביי לפרש מה שאמרו "בדיניהם":

בדיניהם שפסקה להם [לגויים] התורה, שנאמר [ויקרא כה יד, בפרשת אונאה]: "וכי

בדיניהם של גויים דנים אותו, שקנינו בכסף! ואף על פי שלא משך — קנה הגוי את הבהמה במעות שנתן, ופטור מן הבכורה.⁽⁵⁾

אמר מר: ישראל שנתן מעות לגוי בבחמתו, בדיניהם! ואף על פי שלא משך — קנה, וחייבת בבכורה.

ומפרשינן: מאי בדיניהם?

אי נימא: דנים אנו את קניית בהמתו של גוי — דהיינו מטלטליו — בדיניהם דגופיה [בדיני הקניה שקונה ישראל את הגוי לעבד] —

ומשום דאתי קנית מטלטלין מקנית גופו בקל וחומר:

אם גופיה קני ליה ישראל בכסף, דכתיב [ויקרא כה מ]: "והתנחלתם אותם — את עבדיכם הכנענים — את בניכם אחריכם לרשת אחוזת", הקישו הכתוב — לעבד גוי

המזבת. וראה בהערות למהריט"א הנדמ"ח]. וראה מה שכתב בזה בקהלות יעקב שם.

חכמים דבריהם אדין תורה לעקור מצות עשה של בכורה, וקא משמע לן שפטורה מן הבכורה, וראה עוד שם.

אך הקשה, דבתוספות חיצוניות מכתב יד [ראה שיטה מקובצת אות ה], הוסיף אחר ישובו את הרישא שהייתי אומר אין קנינו אלא מספק [ולא הזכיר כלל שקנינו מדרבנן]: ולהכי — משום שהייתי אומר אין הקנין אלא מספק — תנא נמי בתר הכי, ואף על גב שלא משך קנה ופטור מן הבכורה. ותמה מהריט"א על זה, שהרי המוציא מישראל עליו הראיה, ואיך אפשר שיקנה הגוי מספק. וראה שם שצידד לומר, דזה אינו ספק אחד אלא ספק ספיקא, ובספק ספיקא מוציאים ממון, ראה שם.

5. הנה גם כאן יש לדקדק למה הצרך להוסיף שפטור מן הבכורה, ולא די שנאמר דקנה הגוי. וכתב מהריט"א אלגאזי [שם, טז א], דבזה אי אפשר לומר — כמו שכתבו התוספות על הרישא — שלא נאמר: אין קנין הגוי אלא מספק, שהרי אם היה זה ספק לא היה קונה כלל, דהמוציא מישראל ודאי עליו הראיה [ראה עוד שם], ואולי באמת בסיפא לא הצרך לומר "שפטור מן הבכורה", אלא כדי שלא נאמר: אין קנינו של הגוי אלא מדרבנן, ואם כן לא העמידו

תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך", ומשמע שאתה קונה מעמיתך "מיד ליד" דהיינו משיכה, ומיעטה התורה: מיד עמיתך הישראל הוא דאתה קונה במשיכה, הא מיד גוי אתה קונה בכסף.

ומקשינן: ואימא לפרש את מיעוט הכתוב "מיד עמיתך" שהוא בא למעט: מיד גוי כלל כלל לא, כלומר, אינו קונה הישראל מן הגוי לא בכסף ולא במשיכה עד שיבוא החפץ לרשותו.⁽⁶⁾

אמרי בני הישיבה: לא סלקא דעתך, שהרי קל וחומר הוא: אם גופו קונה ממונו לא כל שכן.⁽⁷⁾

ואכתי מקשינן: אימא, בא הכתוב "מיד עמיתך" ללמד: מיד גוי, עד דאיכא תרתי [עד שיהיו שניהם] כסף ומשיכה?!

אמרי: ולא קל וחומר הוא שיקנה הישראל את מטלטלי הגוי בקנין אחד?! וכי נאמר

6. נתבאר על פי רש"י, שכתב: עד שתבוא לרשותו של ישראל לא קני, והיינו בפשוטו שיקנה בחצר, וכמו שכתב מהרי"ט אלגאזי יז א. אך ראה בחידושי חתם סופר לעבודה זרה עא א, שפירש דאין כוונת רש"י לקנין חצר, ראה שם, והובא בהערות על מהרי"ט אלגאזי הנדמ"ח הערה 24.

ואולם בתוספות חיצוניות [ראה שיטה מקובצת אות ד] הביאם גם מהרי"ט אלגאזי שם, מבואר, שהוא מפרש כפשוטו, שאין הישראל קונה מטלטלין מן הגוי.

והטעם שהכריח את רש"י לפרש שלא כפשוטו, הוא משום שהרי כך אמרו בני ישראל במדבר לסיחון מלך חשבון: "אוכל בכסף תשבירני" [דברים ב כח], וכמו שכתב המשנה למלך הביאו בקהלות יעקב סימן טו. [אך קשה: היכן משמע מן הכתוב "מיד עמיתך" למעט קנין כסף יותר מקנין חצר?!] וראה עוד בכל זה בהערות שבהמשך הענין.

7. תמה מהרי"ט אלגאזי יז א, על שיטת רש"י שפירש את קושיית הגמרא שלא יקנה בכסף ובמשיכה אלא בקנין חצר: מאי קל וחומר איכא, והרי אף דבאלו הקנינים אינו קונה, הרי קונה הוא את ממונו בקנין חצר — לפירוש רש"י —

וכל דאיכא מציאות לקנות ממונו הרי ליכא קל וחומר, שהרי הקל וחומר לא בא ללמד שיקנה בכסף כשם שהוא קונה את גופו בכסף, שהרי כבר נתבאר שאין זה קל וחומר משום שיש לפרוך: ישראל מישאל יוכיח, אלא עיקר הקל וחומר הוא, דאי אפשר שלא יהא מציאות לקנות ממונו של גוי מקל וחומר מגופו?!

וכן מבואר באמת בתוספות חיצוניות שהביא שם, שהקשו: אמאי לא קאמר כסף דישאל יוכיח, דגופו של ישראל קנוי בו ואין ממונו דישאל קנוי בו, וכדקאמר לעיל?! ויש לומר, דאין זה סברא שלא יהיה שום קנין בממונו דגוי, דלגבי זה אין לומר יוכיח, דדוקא לעיל דבעי למילף קנין כסף שיועיל במטלטלין שייך לומר ישראל מישאל יוכיח. והיינו שהתו"ח מפרשים את קושיית הגמרא כפשוטה וכפי שנתבאר בהערה לעיל, אבל לשיטת רש"י בביאור קושיית הגמרא — קשה.

[ולכאורה יש לדון בכוונת רש"י, דחצר אינו "מעשה קנין", שהרי היא קונה אפילו שלא מדעתו, והיינו דאמרינן "כלל כלל לא", כלומר, אינו קונה בשום מעשה קנין, אלא כשיבוא לרשותו, דשוב אין צריך מעשה קנין, שחצירו קונה לו. והיינו נמי דאמרינן: אם גופו קונה במעשה קנין, ממונו לא כל שכן. ובזה יתישב,

את גופו של הישראל לעבד], ומשום דאתי קניית הגוי את מטלטלי ישראל בקל וחומר מקניית הגוי את גופו של הישראל:

אם גופו של ישראל קני ליה בכסף, דכתיב [ויקרא כה נא] גבי ישראל הנמכר לגוי לעבד: "ישיב גאולתו מכסף מקנתו", ולמדנו שנקנה לו בכסף, ממונו של ישראל לא כל שכן שיקנה הגוי בכסף; כך הרי אי אפשר לפרש, שהרי:

ישראל מישראל יוכיחו, דאת גופו של הישראל קני ישראל אחר בכסף, ואילו את ממונו אין קונה ישראל מישראל אלא במשיכה.

אלא אמר אביי: בדיניהם שפסקה להם תורה, שנאמר בפרשת אונאה: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו", ולכך אמר הכתוב "לעמיתך" כדי ללמד: לעמיתך אתה מוכר את מטלטליך במשיכה, הא לגוי אתה מוכר בכסף.

ומקשינן: ואימא בא הכתוב לומר: לעמיתך אתה מוכר במשיכה, ואילו לגוי כלל לא

שאת גופו של הגוי קונה ישראל באחת, ואילו את ממונו בשתים!?

ואכתי מקשינן: מנין לפרש שהישראל קונה מן הגוי בכסף דוקא ולא במשיכה, והרי: אימא "מיד עמיתך" במשיכה ולא בכסף, ואילו מיד הגוי או בהא או בהא [או בכסף או במשיכה]?! (8)

ומשינן: משמע גוי דומיא דעמיתך:

מה מיד עמיתך בחדא [בקנין אחד בלבד הוא קונה], אף מגוי נמי בחדא [בקנין אחד הוא קונה], ובהכרח בא הכתוב לומר שמישראל קונה דוקא במשיכה, ומן הגוי דוקא בכסף.

אמר מר:

וגוי שנתן מעות לישראל בבהמתו, בדיניהן! ואף על פי שלא משך, קנה, ופטור מן הבכורה.

שואלת הגמרא: מאי "בדיניהן"?

אילימא בדיניהן דגופיה [בדין שקונה הגוי

בד"ה גרסינן], וכיון שדין יד וחצר כמו משיכה היא, אם כן לפי מה שרצתה הגמרא לומר דמגוי אינו קונה לא במעות ולא במשיכה, אם כן גם בחצר לא יקנה. גם מתיישב בדבריו לשון הגמרא "כלל כלל לא", ומה שנרשם לעיל להעיר, איך משמע מן הכתוב למעט קנין כסף יותר מאשר קנין חצר. וכל זה מתבאר על פי ביאורו של הדברי יחזקאל, ראה שם.

8. [וקשה: מנין שבאמת אינו כן, והרי רב נחמן לא אמר אלא שהישראל קונה מן הגוי בכסף בלי

היכן משמע למעט קנין כסף יותר מקנין חצר. כי הכתוב ממעט את הגוי ממעשה קנין, דומיא ד"מיד עמיתך" דמשמע משיכה כמו שכתב רש"י, אבל אינו ממעטו מחצר שהיא קונה לבעליה, אך אינה מעשה קנין].

וראה מה שכתב בישוב הקושיא בדברי יחזקאל סימן ס אות ב. ומתוך דבריו מתישב מה שיש עוד לתמוה: הרי בסוגיא בעבודה זרה עא מוכח, שאם כשיטת סוגיינו דמעות קונות בגוי ומשיכה אינה קונה, כי אז גם בקנין יד וחצר אינו קונה, [ראה תוכן הראיה באות א שם

ואפילו בכסף אין יכול למכור לגוי.⁽⁹⁾

אמרי בני הישיבה ליישב:

וכי לאו קל וחומר הוא, אם גופו של הישראל קנה הגוי, ממונו של ישראל לא כל שכן שיקנה הגוי.

ואכתי מקשינן: אימא, והרי שמא בא הכתוב לומר: כי תמכור ממכר לגוי, עד דאיכא תרתני כסף ומשיכה, אבל כסף לבד אינו קונה.

ומשנינן: וכי לאו קל וחומר הוא שיהא די

משיכה, ואפשר דאין הכי נמי, וקונה הוא גם במשיכה ולא בכסף!].?

9. הנה רש"י לעיל גבי ישראל שקנה מגוי, מפרש "כלל כלל לא", שאין הכוונה לומר שאינו קונה כלל, אלא בחצר יקנה, אבל כאן לא הזכיר רש"י כן. ומכל מקום נקט מהרי"ט אלגאזי [יז ג] דלפי פירוש רש"י שפירש לעיל "כלל כלל לא" דמכל מקום בחצר קונה, הרי שלשיטתו, הוא הדין הכא הכוונה היא שהגוי קונה מן הישראל בחצר. ותמה על זה, שהרי גוי אין לו דין קנין חצר, ומשום דחצר משום שליחות איתרבאי [ראה סוגיית הגמרא בבבא מציעא י ב, וראה במהריט"א שם בארוכה], והרי אין שליחות לגוי, וכסברת הגמרא בבא מציעא שם לענין קטן, דכיון שאין לו שליחות אינו קונה בקנין חצר!?

והאריך שם בענין קנין חצר לגוי, וכן האריך בזה בקצות החושן קצד ג, והביאו שם את דברי הרא"ש בתחילת המסכת סימן ב, דכשבא להקנות לגוי כדי ליפטר מן הבכורה "שיקבל מן הגוי פרוטה, ויקנה לו מקום שהבהמה עומדת שם, ויקנה לו אוזן הבהמה". וראה בדבריהם, דבדברי הרא"ש היה אפשר לפרש שאין כוונתו לקנין חצר אלא לקנין אגב, כמו שהביאו שם משם בעל "ברכת הזבח", או שמא כוונתו היא לקנין משיכה, כמו שהעיר בקצות החושן שם [ראה שם]. אלא שכבר הוכיחו שניהם מסוגיית הגמרא בעבודה זרה עא ב, שהגוי קונה בחצר, שהרי מבואר שם דקונה הוא בכליו, ראה

דבריהם.

ומהרי"ט אלגאזי הסיק בישוב הענין, דגוי קונה בחצר, משום שאם כי אין שליחות לגוי מכל מקום גוי משלח את הגוי, והוא הדין את חצירו. ובקצות החושן מבואר באופן אחר הטעם שיכול גוי לשלח את חצירו, ראה שם, ומה שכתב על דבריו בנתיבות המשפט בתחילת סימן ר'.

ובקהלות יעקב סימן טו כתב, דמן הגמרא עצמה מוכח כאן שהגוי קונה בחצר, שהרי אי אפשר לפרש דמה שאמרו "כלל כלל לא" היינו שאין הישראל מוכר מטלטלין לגוי כלל, שהרי מקרא מלא הוא גבי נבילה "לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה, או מכור לנכרי", הרי ששייך מכירת מטלטלין מישראל לגוי, ובהכרח לפרש שמכל מקום בקנין חצר יכול הוא למכור. [ויש להעיר בדבריו: א. מנין שבחצר ימכרו לו, שמא ימכור לו באגב (אם אגב דאורייתא הוא, ראה קצות החושן שם), או יתנונו בידו. ב. לפי התוספות חיצוניות המפרשים לעיל "כלל כלל לא" דהיינו כפשוטו, משמע ודאי דגם כאן מפרשים הם כפשוטו, שאין יכול למכור כלל לגוי, שהרי כך מפרשים הם את מה שמיישבת הגמרא "גופו קני ממונו לא כל שכן", דהיינו: שאי אפשר שלא יוכל למכור את ממונו לגוי כלל, ולכן אין לומר "ישראל מישראל יוכיח", וכמבואר כל זה בהערות לעיל].

ובעיקר הקושיא שהקשו האחרונים: הרי אין שליחות לגוי, כתב שם לפרש, שאם כי הגוי אינו בתורת שליחות, היינו דוקא שאינו יכול למנות

מוכר בכסף, ואילו לגוי במשיכה.

אלא אי סבר לה אמימר כריש לקיש, דאמר: משיכה בישראל מפורשת מן התורה — שנאמר "מיד עמיתך" דמשמע משיכה — וישראל מוכר וקונה נמי במשיכה, הרי נמצא: הן לעמיתך במשיכה, ולגוי במשיכה —

ואם כן "לעמיתך" — דמשמע: חילוק בין ישראל לגוי — למה לי?!

אמרי בני הישיבה לפרש לדעת אמימר:

הא דמיטע הכתוב "לעמיתך" לא בא למעט את הגוי מדרכי קניני המכר, אלא למעט מעיקר דין הפרשה שם שהיא פרשת אונאה, וללמד: לעמיתך אתה מחזיר אונאה, ואי אתה מחזיר אונאה לגוי.⁽²⁾

ומקשינן: והרי לגוי שאין אתה מחזיר לו אונאה, מ"אל תונו איש את אחיו" ולא את הגוי נפקא, ולמה לי "לעמיתך"?!?

ומשנינן: חד מיעוט ממיעוטים אלו בגוי

לגוי בקנין אחד, שהרי אם גופו של ישראל קונה הגוי בקנין אחד, אטו נאמר שממונו אינו קונה אלא בשתיים.

ואכתי מקשינן: ואימא, בא הכתוב לומר: כי תמכור ממכר לגוי תמכור לו או בהא או בהא [או בכסף או במשיכה], ואין צריך דוקא שיקנה בכסף.

ומשנינן: ממכר לגוי דומיא דממכר דעמיתך:

יג-ב מה לעמיתך באחת, אף לגוי נמי באחת.

ומקשינן לאמימר דאמר במסכת עבודה זרה עא ב: משיכה בגוי — בין ישראל מגוי, ובין גוי מישראל — קונה, ודלא כריש לקיש משום רבי אושעיא], תיקשי:

הניחא, אי אמימר סבר לה כרבי יוחנן, דאמר: דבר תורה בישראל מעות קונות,⁽¹⁾ ואילו משיכה לא קניא —

הרי ניחא דאהני דרשת "לעמיתך" המחלקת בין ישראל לגוי, כדי ללמד: לעמיתך אתה

שליחות איתרבי, והרי בחצר אין צריך לא מחשבה ולא מעשה. וראה מה שכתב בענין זה בקהלות יעקב בסוף דבריו.

1. פירש רש"י: דכתיב גבי הקדש "ונתן הכסף וקם לו", וגמר הדיוט מהקדש. וכן כתב רש"י בכבא מציעא מו ב ד"ה סבר לה. ובתוספות כתבו כאן: ועוד מפרש רבי טעמא דרבי יוחנן מגופיה דקרא ד"או קנה מיד עמיתך", דסתם קנין דקרא במעות, כדכתיב "שדות בכסף יקנו", וכתביב "מכסף מקנתו".

2. א. הרש"ש דקדק מלשון הגמרא כאן — אי

או להתמנות לשליח, אבל חצר יש לו לגוי, שאין החצר צריכה מינוי, ראה שם ביתר ביאור.

וכעין סברא זו בדרוש וחדוש בכתובות יא, שרבי עקיבא איגר כתב שם: מה דקיימא לן דאין שליחות לקטן, לא משום דקליש כחו דקטן, אלא משום דמעשה קטן אינו כלום, והעשיה שעשה שליח לית ביה מששא, ומיהו זה דוקא במקום דצריך דעתו ועשייתו כגון בתרומה, אבל היכא דאין צריך דעתו שיעשה לשליח, גם לקטן יש שליחות [ולכן זכין אף לקטן, ראה שם]. ובמוסגר שם הובא בשם רבי שלמה איגר שאמר לפקפק בדברי אביו, מחצר דקטן, דקטן לית ליה חצר משום שחצר משום